

UOT – 338.45

Nurəngiz Mikayılova

Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, i.ü.f.d.

KARBOHİDROGEN İXRACININ ÖLKƏNİN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINA TƏSİRİ

Məqalədə əsas karbohidrogen məhsulu olan neftin dünya bazarına çıxarılması, ölkəyə valyuta axınının daxil olması kimi məsələlər araşdırılmış, Dövlət Neft Fondunun yaradılması məqsədləri göstərilmişdir. Eyni zamanda Dövlət Neft Fondu tərəfindən maliyyələşən layihələr tədqiq edilmiş, vəsaitlərin ölkənin sosial- iqtisadi inkişafına təsiri müəyyən edilmişdir.

Neft Azərbaycanın ən qiymətli sərvətidir. Həsilatına başlanıldığı tarixdən bu günə qədər iqtisadiyyatımızda mühüm rol oynayan neft hal-hazırda da ölkənin əsas gəlir mənbəyi və ixrac mallarının əsas qaynağı sayılır. Müstəqillik qazandıqdan sonra ölkə inkişafının orta və uzunmüddətli perspektivləri birbaşa neft sektorunun güclənməsindən asılı olmuşdur. Neft satışından əldə edilən gəlirlər bəzi sosial və iqtisadi problemlərin həllində açar rolunu bu gün də oynamaqdadır.

Azərbaycan enerji ehtiyatlarının kəşfi və inkişafı baxımından imzalanan neft müqavilələri ölkəyə xarici kapital axınıni sürətləndirmiş, buna paralel olaraq da xarici yardımlar və beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının verdiyi kreditlər artmışdır.

Xəzər regionu (Azərbaycan, Türkmənistan, Qazaxıstan, Rusiya və İran) 10 mlrd. barel təsdiqlənmiş neft ehtiyatına sahibdir. Təxmini neft ehtiyatlarının həcmi 233 mlrd. bareldir. Xəzər regionunun təsdiqlənən təbii qaz ehtiyatları isə, təxminən 170 Tcf-dir (trln. cubic feet). Özbəkistan da daxil olmaqla regionun təxmini təbii qaz ehtiyatları 293 Tcf-dir. Azərbaycanın imzaladığı müqavilələri əhatə edən zonalarda 6-8 mlrd. barel (1 mlrd. ton) neft ehtiyatı vardır. Sadəcə Azəri-Çıraq-Günəşli yataqlarının neft ehtiyatı 730 mln. tondur. Dünya neft ehtiyatlarının 0,7%-nə sahib olan Azərbaycanın fəaliyyətdə olan yataqlarında 200 mlrd. m³ təbii qaz ehtiyatı vardır [9]. Dünyanın mühüm kondensat yatağı olan Şahdəniz yatağının kəşfi ilə birlikdə, aparılan 2 fərqli hesablamağa görə yatağın təbii qaz ehtiyatının 1 trln. m³ olduğu təsbit edilmişdir. Azərbaycanın təsdiqlənən ümumi təbii qaz ehtiyatları isə 1,37 trln. m³-dir. Təsdiqlənən təbii qaz ehtiyatlarına görə Azərbaycan dünyanın 0,8%-nə bərabər olan təbii qaz ehtiyatına sahibdir.

Aparılan hesablamalara görə, risk amili də diqqətə alınaraq, Azərbaycanda geoloji qaz ehtiyatlarının ümumi həcmi 8-10,7 trln. m³-dir. Bu ehtiyatlarla Azərbaycan gələcək 10-15 il ərzində neftlə bərabər qaz da ixrac edən ölkələr arasına daxil olacaq.

Azərbaycan böyük neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələrlə neft ehtiyatlarını ölkə iqtisadiyyatına cəlb etməyi hədəf olaraq seçmişdir. Bu hədəf istiqamətində, qurudakı yataqlar da daxil olmaqla 20 sentyabr 1994-cü ildən etibarən Azərbaycanda dünyanın 19 ölkəsindən 33 şirkətin iştirakı ilə 23 beynəlxalq neft müqaviləsi imzalanmışdır. Həsilatın Bölgüsü Müqavilələri 25-30 illik dövrü əhatə edir. Qərarlaşdırılan sərmayənin ümumi həcmi 60 mlrd. dollardan çoxdur. Neft layihələrinin həyata keçirilməsində 72-si yerli olmaqla 400 şirkət iştirak edir. Şirkətlərin fəaliyyətləri inşaatdan ekoloji xidmətlərə qədər uzanır. Yerli və xarici şirkətlər arasında müttəfiqlik, müasir texnologiyaların, materialların, idarəetmə texnikalarının istifadəsinə imkan yaradır və beləliklə, mərkəzi idarəetmə tipindən bazar iqtisadiyyatına keçiddə böyük rol oynayır.

1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda Gülüstan sarayında Xəzərin Azərbaycan sektorundakı “Azəri”, “Çıraq”, “Günəşli” yataqlarının dərin su qatlarındakı neftin birgə işlənməsi haqqında dəyəri 7,4 mlrd. dollar olan “məhsulun pay bölgüsü” tipli müqavilə imzalandı. Müqavilə öz tarixi, siyasi və beynəlxalq əhəmiyyətinə görə “Əsrin müqaviləsi” adlanmış, təxminən 400 səhifə həcmində və 4

dildə öz əksini tapmışdır. “Əsrin müqaviləsi”ndə dünyanın 8 ölkəsinin (Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Yaponiya və Səudiyyə Ərəbistanı) 13 ən məşhur neft şirkəti (Amoko, BP, MakDermott, Yunokal, ARDNŞ, Lukoyl, Statoyl, Ekson, Türkiyə Petrolları, Penzoyl, İtoçu, Remko, Delta) iştirak etmişdir. Bu müqavilədə Böyük Britaniyanın “Britiş Petroleyim” (qoyulacaq investisiyanın 17,12%-i) və “Remko” (2,08%), ABŞ-ın “Amako” (17,01%), “Yunikal” (11,2%), “Penzoyl” (9,81%), “MakDermott” (2,45%), Rusiyanın “Lukoyl” (10,0%), Norveçin “Statoyl” (8,56%), Türkiyənin “Türk petrolları şirkəti”nin (1,75%) və Azərbaycan Neft Şirkətinin isə 20% [6] payı var idi. Bununla da “Yeni neft strategiyası” və doktrinası uğurla həyata keçirilməyə başlandı. Müqavilə çərçivəsində ilk hasilat 1997-ci ildə mümkün oldu.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu 29 dekabr 1999-cu ildə yaranmışdı. Neft Fondunun yaradılması prezident Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş uğurlu Milli Neft Strategiyasının ayrılmaz hissəsidir. “Dövlət Neft Fondu” haqqında Əsasnaməyə uyğun olaraq Neft Fondunun əsas vəzifəsi Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının bugünkü və gələcək nəsillərinin mənafeyi naminə neft və qaz ehtiyatlarının kəşfiyyatı və işlənməsi sahəsində bağlanmış sazişlərin həyata keçirilməsindən və Fondun öz fəaliyyətindən əldə olunan vəsaitlərin yığılmasını və səmərəli idarə olunmasını təmin etməkdir [5, s.143] ki, bu da aşağıdakı vəzifələri özündə birləşdirir:

1. Böyük həcmdə xarici valyutanın daxil olması şəraitində ölkədə makroiqtisadi sabitliyin qorunması və fiskal intizamın təmin edilməsi, eyni zamanda, neft gəlirlərindən asılılığın azaldılması;

2. Neft və qazın bərpa edilməyən təbii ehtiyat olduğunu nəzərə alaraq, onlardan əldə edilən gəlirin nəsillər arasında bərabər bölüşdürülməsi və gələcək nəsillər üçün ehtiyat vəsaitin toplanması;

3. Ölkənin sosial-iqtisadi tərəqqisi naminə mühüm ümummilli layihələrin maliyyələşdirilməsi [2].

Neft Fondu aşağıdakı ümummilli əhəmiyyətə malik layihələrin maliyyələşdirilməsini həyata keçirir:

1. Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Boru Kəməri layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsi (tamamlanıb);

2. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində öz doğma yurdlarından didərgin düşmüş qaçqın və məcburi köçkün ailələrinin sosial-məişət vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və məskunlaşdırılması problemlərinin həlli layihəsi;

3. “Oğuz-Qəbələ zonasından Bakı şəhərinə su kəmərinin çəkilməsi” layihəsi (tamamlanıb);

4. “Samur-Abşeron kanalının rekonstruksiya edilməsi” layihəsi;

5. Dövlət İnvestisiya Şirkətinin Nizamnamə kapitalının maliyyələşdirilməsi (tamamlanıb);

6. Bakı-Tbilisi-Qars layihəsinin maliyyələşdirilməsi;

7. “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın maliyyələşdirilməsi [4, s.129].

Bundan başqa 2013-cü ildən etibarən Neft Fondu tərəfindən aşağıdakı layihələrin maliyyələşdirilməsinə başlanılıb:

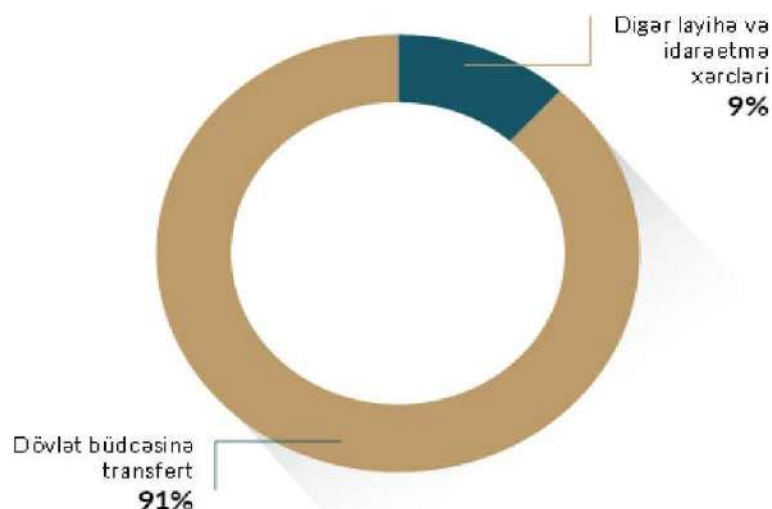
- Azərbaycan Respublikasının bütün yaşayış məntəqələrinə çıxış imkanı yaradan yüksək sürətli fiber-optik şəbəkənin qurulması layihəsinin maliyyələşdirilməsi;

- Neft-qaz və Neft-kimya Kompleksinin tikintisi layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsi;

- Türkiyə Respublikasında “Star” neft emalı kompleksinin tikintisi layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsi;

- TANAP layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsi;

- Xəzər dənizində yeni müasir üzən qazma qurğusunun tikinti layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsi.

Şəkil 1. 2001-2015-ci illərdə ARDNF-nin xərcləri

Qeyd: Şəkil “Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2015” materialları əsasında müəllif tərəfindən emal olunmuşdur[3].

2015-ci ildə dünya bazarında xam neftin qiymətlərindəki kəskin azalma ilə əlaqədar ARDNF-nin karbohidrogenlərin satışından əldə edilmiş gəlirlərində azalma müşahidə edilmişdir. Bununla yanaşı, ARDNF-nin investisiya portfelinə daxil olan valyutaların manata qarşı məzənnəsinin bəhləşməsi ilə əlaqədar olaraq, ötən ilin sonuna ARDNF-nin vəsaitlərində manat ifadəsində artım baş vermişdir. Hesabat ilində ARDNF-nin gəlirlərinin formalaşma mənbələrini Azərbaycan Respublikasının payına düşən karbohidrogenlərin satışından əldə edilmiş gəlirlər, bonus ödənişləri, akrhesabı ödənişlər, neftin və qazın Azərbaycan Respublikasının ərazisi ilə ötürülməsindən əldə edilən gəlirlər (tranzit haqqı) və ARDNF-nin vəsaitlərinin idarə edilməsindən əldə edilən gəlirlər təşkil etmişdir.

Ümumilikdə qeyd olunan gəlir maddələri üzrə ötən ildə ARDNF-nin gəlirlərində 2014-cü il ilə müqayisədə dollar ifadəsində 53%-ə qədər azalma baş vermiş, ARDNF-nin daxilolmaları 7 721,1 milyon manat (7 670,2 mln. ABŞ dolları) təşkil etmişdir.

Azərbaycan Respublikasında dənizdə və quruda yerləşən yataqların işlənməsi üzrə bağlanmış Hasilatın Pay Bölgüsü haqqında Sazişlərə (HPBS) uyğun olaraq, hasil edilmiş mənfəət neftinin və qazın satışından ARDNF-ə 7 229,1 milyon ABŞ dolları və yaxud 7 369,6 milyon manat həcmində vəsait daxil olmuşdur.

Şəkil 2. 2010-2015-ci illərdə ARDNF-nin gəlirləri

Qeyd: Şəkil “Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2015” materialları əsasında müəllif tərəfindən emal olunmuşdur[3].

ARDNF-nin gəlirlərinin (milyon ABŞ dolları ilə) və neft qiymətlərinin (ABŞ dolları ilə) dinamikası 2015-ci ildə ölkədə xam neftin aşağı qiymətləri dövründə ARDNF-nin vəsaitində kəskin azalmanın qarşısını almaq məqsədilə, ARDNF-nin büdcəsində nəzərdə tutulan 10.388 mln. manat vəsaitdən 8.130 mln. manatı dövlət büdcəsinə transfer edilmiş, 2.258 mln. manat vəsaitə qənaət edilmişdir [1]. 2003-2015-ci illərdə ARDNF tərəfindən dövlət büdcəsinə ümumilikdə 63,9 mlrd. manat vəsait transfert edilmişdir.

Şəkil 3. 2005-2015-ci illərdə ARDNF tərəfindən dövlət büdcəsinə edilən transfertlər

Qeyd: Şəkil “Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2015” materialları əsasında müəllif tərəfindən emal olunmuşdur[3].

ARDNF ölkə əhəmiyyətli sosial və infrastruktur yönümlü, eləcə də strateji önəmi olan layihələrin maliyyələşdirilməsində xüsusi rol oynayır. Bu layihələrdən biri olan “Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın maliyyələşdirilməsi layihəsi ölkədə yoxsulluğun azaldılmasına xidmət etmişdir. Bu proqram çərçivəsində ümumilikdə ARDNF tərəfindən 1,91 mlrd. manat ayrılmışdır.

Şəkil 4. ARDNF tərəfindən 2007-2015-ci illərdə qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılmasına ayrılan vəsait

Qeyd: Şəkil “Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2015” materialları əsasında müəllif tərəfindən emal olunmuşdur[3].

Ayrılmış vəsait hesabına indiyədək qaçqın və məcburi köçkünlər üçün 2,9 mln. m² yaşayış sahəsi olan 94 müasir yaşayış kompleksi salınmış, 49 min ailə və ya 243 min nəfər qaçqın və məcburi köçkün yeni mənzillərə köçürülmüşdür. Yeni yaşayış məntəqələrində 150 məktəb, 6 musiqi məktəbi, 1 incəsənət məktəbi, 1 mədəniyyət sarayı, 50 mədəniyyət mərkəzi, 59 uşaq bağçası, 58 tibb məntəqəsi, 2 olimpiya idman kompleksi tikilmiş, 718 km yol, 960 km su, 1605 km hava elektrik, 442 km qaz, 66 km rabitə, 26 km istilik, 89 km kanalizasiya xətti, 163 km drenaj şəbəkəsi çəkilmiş, 830 ədəd müxtəlif gücə malik elektrik transformatoru quraşdırılmışdır. Beləliklə, məcburi köçkünlər arasında yoxsulluq həddi 2002-ci ildən başlayaraq 2015-ci ilə kimi müvafiq olaraq 75%-dən 12%-ə qədər düşmüşdür [8].

Ölkədə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı həyata keçirilən layihələrdən biri olan Samur-Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulması Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin su təchizatı sistemləri üçün sabit su sərfinə malik etibarlı su mənbəyi yaratmaq, suyun nəqlində mövcud enerji sərfini aradan qaldırmaq və bunun müqabilində 25 MVT gücündə enerji istehsal etməyi nəzərdə tutmuşdur. “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair “Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planı”na Samur-Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulması layihəsinə daxil olan Taxtakörpü su anbarının, Vəlvələçay-Taxtakörpü və Taxtakörpü-Ceyranbatan kanallarının tikintisinin davam etdirilməsi daxil edilmişdir. Bu layihənin maliyyələşdirilməsi 2006-cı ildən başlayaraq ARDNF tərəfindən həyata keçirilməkdədir.

Qeyd edilən layihənin reallaşması Bakı, Sumqayıt şəhərlərinin və Abşeron yarımadasının yaşayış məntəqələrində əhalinin içməli suya olan tələbatının təmin edilməsində mühüm rol oynayacaqdır. Taxtakörpüsü anbarının və Vəlvələçay-Taxtakörpü, Taxtakörpü-Ceyranbatan su kanallarının fəaliyyətə başlaması nəticəsində 150 min hektar torpaq sahəsində suvarmanın yaxşılaşdırılması, 30 min hektar torpaq sahəsinin isə yenidən əkin üçün cəlb olunması gözlənilir. Suvarılmış torpaq sahələri kənd təsərrüfatının inkişafı üçün geniş imkanlar yaradacaqdır.

Bununla yanaşı Şəmkir çay su anbarının tikintisi davam etdiriləcəkdir və bu anbarın fəaliyyəti nəticəsində 75 min hektar torpaq sahəsində suvarmanın həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. “Samur-Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulması” layihəsi çərçivəsində Taxtakörpü su anbarı, Vəlvələçay-Taxtakörpü və Taxtakörpü-Ceyranbatan kanallarının tikintisi başa çatdırılmış və 2013-cü ilin sonundan etibarən layihənin ikinci mərhələsinə start verilmişdir.

1 yanvar 2016-cı il tarixinə kimi ümumilikdə ARDNF-dən “Samur-Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulması” layihəsinin maliyyələşdirilməsinə 1.239,6 mln. manat (1.527,3 mln. ABŞ dolları), eləcə də hesabat ili ərzində 90 mln. manat (89,7 mln. ABŞ dolları) həcmində vəsait yönəldilmişdir [9].

ARDNF tərəfindən “Qara qızılın insan kapitalı”na çevrilməsi ideyasının reallaşdırılmasına yönəldilmiş “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın maliyyələşdirilməsi həyata keçirilir. 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin sifarişlərinə əsasən ARDNF-dən Dövlət proqramının maliyyələşdirilməsi məqsədilə ayrılmış 35,5 mln. manat vəsaitin 16,8 mln. manatı yaşayış, 17,2 mln. manatı təhsil, təqribən 0,8 mln. manatı yol, 0,5 mln. manatı tibbi sığorta, 0,1 mln. manatı viza və qeydiyyat, 0,1 mln. manatı isə digər xərclərin ödənilməsinə yönəldilmişdir. 2008-2015-ci illər ərzində ARDNF tərəfindən bu proqramın maliyyələşdirilməsinə ümumilikdə 156,8 mln. manat məbləğində vəsait ayrılmışdır. 31 dekabr 2015-ci il tarixinə ARDNF-nin vəsaiti hesabına xaricdə təhsili maliyyələşdirilmiş tələbələrə ümumi sayı 3283 nəfər təşkil edir. Dövlət Proqramında iştirak edən gənclərin əksər hissəsi Böyük Britaniya

(28,9%), Türkiyə (22,2%), Almaniya (12,5%), Kanada (7,2 %), Niderland (5,3 %) və Rusiya (3,8 %) universitetlərində təhsil alırlar.

Azərbaycanda neft sektorunda 75 min nəfərdən artıq işçi çalışır. Neft sektorunda işləyənlər digər sektorlardakılara nisbətən daha çox əmək haqqı alırlar. 1994-cü ildə Azərbaycan Respublikası dünyanın böyük neft şirkətləri ilə “Əsrin müqaviləsi”ni imzaladı və bu müqavilədə əsas diqqət çəkən məqamlardan biri də “Milliləşmə” proqramı olub, əsas mahiyyəti dünya səviyyəsində rəqabətə girə bilən yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması və onların sayının tədricən artırılması idi. Belə ki, Sazişə görə Əməliyyat şirkəti Neft-qaz əməliyyatlarının aparılması üçün Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının işə götürülməsinə üstünlük versin, bu şərtlə ki, həmin vətəndaşlar Əməliyyat şirkətinin tələblərinə cavab verən lazımi biliyə, ixtisaslara və təcrübəyə malik olsunlar. Neft-qaz əməliyyatlarının aparılması ilə əlaqədar iş yerlərinin Azərbaycan Respublikası vətəndaşları ilə kompleksləşdirilməsinə dair ümumi hədəf rəqəmləri aşağıda göstərilir:

- Sənaye hasilatının başlanma tarixinədək mühəndis-texniki işçilər 50%-70%; fəhlə heyəti 80%;

- Sənaye hasilatının başlanma tarixində mühəndis-texniki işçilər 80%; fəhlə heyəti 90%;

- Sənaye hasilatının başlanma tarixindən beş (5) il sonra mühəndis-texniki işçilər 90%; fəhlə heyəti 95% kimi müəyyən edilmişdir [7]. Bu vətəndaşların peşə təlimi keçmək hüququ vardır.

Ümumiyyətlə, xarici neft şirkətləri ilə müttəfiqliyin Azərbaycana iqtisadi və sosial cəhətdən verdiyi faydaları belə sıralaya bilərik:

- Azərbaycana müasir araşdırma, neftçixarma, istifadə və nəqliyyat texnologiyalarının ölkəyə girişi ilə neft sənayesinin aktivlərini yeniləmə və neft-qaz sənayesinin inkişafına kömək edə biləcək müəssisələr qurma imkanı vermişdir;

- İmzalanan müqavilələr nəticəsində artan neft hasilatı, büdcə gəlirlərinin əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdur;

- Azərbaycan beynəlxalq əmək bazarının tələblərinə uyğun işçi qüvvəsi və xammal bazarlarına daxil ola bilmə imkanını əldə etmişdir;

- Artan neft və təbii qaz hasilatı məşğulluğu təmin etmiş, yeni infrastruktur layihələri həyata keçirilmişdir;

- Azərbaycan başda “Əsrin Müqaviləsi” olmaqla imzaladığı müqavilələrlə bütün dünyaya investorların birlikdə bərabər səviyyədə fəaliyyət göstərə biləcəyini və müttəfiqlik edə biləcəyini isbat etmişdir.

ARDNF ölkə əhəmiyyətli sosial və infrastruktur yönümlü, eləcə də strateji önəmi olan layihələrin maliyyələşdirilməsində xüsusi rol oynayır. Bu layihələrdən biri olan “Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın maliyyələşdirilməsi layihəsi ölkədə yoxsulluğun azaldılmasına xidmət etmişdir. Bundan əlavə:

- Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində öz doğma yurdlarından didərgin düşmüş qaçqın və məcburi köçkün ailələrinin sosial-məişət vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və məskunlaşdırılması problemlərinin həlli;

- Oğuz-Qəbələ zonasından Bakı şəhərinə su kəmərinin çəkilməsi;

- Samur-Abşeron kanalının rekonstruksiya edilməsi;

- Bakı-Tbilisi-Qars layihəsinin maliyyələşdirilməsi;

- “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın maliyyələşdirilməsi və s. layihələr həyata keçirilmişdir.

Açar sözlər: Əsrin müqaviləsi, neft, layihə, gəlirlər, xərclər, Dövlət Neft Fondu

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondunun 2015-ci il büdcəsi haqqında AR Prezidentinin Fərmanı. 29 dekabr 2014-cü il.
2. “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu haqqında” Əsasnamə. Bakı şəhəri, 29 dekabr 2000-ci il.
3. Azərbaycanın statistik göstəriciləri - 2016. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı: 9 №-li kiçik müəssisə, 2015, 824 s.
4. Mikayılova N.Y. “Əsrin müqaviləsi” və onun Azərbaycan iqtisadiyyatına səmərəsi // “Əmək və sosial münasibətlər” Elmi-praktiki jurnalı, 2014, №1(01), s. 105-113.
5. Nadirov A.A. və başqaları. Azərbaycan iqtisadiyyatı. Bakı: Elm, 2003, 344 s.
6. <http://www.president.az/azerbaijan/contract>. Əsrin müqaviləsi. 20 sentyabr 1994-cü il.
7. <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/bp-worldwide/bp-in-azerbaijan.html>
8. <http://www.oilfund.az/>
9. <http://new.socar.az/socar/az/home/>

Нуренгиз Микаилова

**ВЛИЯНИЕ УГЛЕВОДОРОДНОГО ЭКСПОРТА НА СОЦИАЛЬНО-
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СТРАНЫ**

Резюме

В статье рассмотрены вопросы выхода на мировой рынок нефти, являющимся основным углеводородным ресурсом, притока валюты в страну, цели создания Государственного Нефтяного Фонда. Также исследованы проекты финансируемые Государственным Нефтяным Фондом, определено влияние этих средств на социально-экономическое развитие страны.

Ключевые слова: Контракт века, нефть, проект, доходы, расходы, Государственный Нефтяной Фонд

Nurangiz Mikayilova

**IMPACT OF HYDROCARBON EXPORTS ON THE SOCIAL-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF THE COUNTRY**

Summary

The transportation of the oil to the world markets, issues such as the flow of currency into the country were investigated, the goals of establishment of State Oil Fund were shown in the article. At the same time the projects financed by State Oil Fund were analyzed, the impact of resources on the social-economic development of the country was identified.

Keywords: Contract of Century, oil, project, incomes, expenses, State Oil Fund